

# Izloženost djece starije školske dobi elektroničkom nasilju

---

**Hodak Kodžoman, Irena; Velki, Tena; Cakić, Lara**

*Source / Izvornik:* **Život i škola, 2013, 59, 110 - 128**

**Journal article, Published version**

**Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:141:599001>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-09-01**



*Repository / Repozitorij:*

[FOOZOS Repository - Repository of the Faculty of Education](#)



UDK 37.0,6:364.271  
364.271:004.7  
Predhodno priopćenje

## IZLOŽENOST DJECE STARIJE ŠKOLSKE DOBI ELEKTRONIČKOM NASILJU

**Irena Hodak Kodžoman**, mag.prim.educ.  
**Doc. dr. sc. Tena Velki**, Učiteljski fakultet u Osijeku  
**Dr. sc. Lara Cakić**, viša asistentica  
Učiteljski fakultet u Osijeku

Sažetak: Globalni razvoj civilizacije ima za posljedicu razvoj tehnologije i informacijskih komunikacija. Sve je veća uporaba računala i mobilnih telefona u svakodnevnom životu. Ubrzani razvoj tehnologije utječe i na rano osposobljavanje djece za korištenje istih. Osim prednosti koje nudi virtualni svijet postoje i nedostaci kojima su izloženi korisnici. Negativna strana korištenja modernih tehnologija je i nasilje kojemu mogu biti svi izloženi, a posebno osjetljiva skupina su djeca. Nasilje putem modernih tehnologija novija je vrsta nasilja stoga će rezultati ovoga istraživanja pridonijeti razumijevanju ovog fenomena.

Tema istraživanja odabrana je radi važnosti za dječji razvoj. Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati izloženost učenika četvrtih razreda osnovne škole nasilju putem modernih tehnologija. Zadatak je bio ispitati koriste li učenici četvrtog razreda osnovne škole moderne tehnologije, koje internetske oblike komunikacije koriste te jesu li bili izloženi nasilju putem Interneta i mobitela. Istraživanje je provedeno u osnovnoj školi, a uzorak je činilo 27 učenika 4. razreda. Pomoću polustrukturiranoga intervjua ispitali smo korištenje modernih tehnologija te iskustva djece vezana uz korištenje istih. Rezultati, podvrgnuti kvalitativnoj analizi sadržaja, potvrđuju pretpostavku da su učenici izloženi nasilju putem modernih tehnologija.

Ključne riječi: blog, chat, forum, Internet, nasilje putem modernih tehnologija

### UVOD

Kraj 20. i početak 21. stoljeća u znaku je dinamičnog razvitka informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Jedna od najvažnijih stečevina toga razvoja je *internet* (Stanić, 2007a). Internet kao globalna mreža ima podosta prednosti: brzo i pregledno pronalaženje informacija i sadržaja, rješavanje ispita na fakultetu, kupovina, prilika za učenje, obrazovanje, edukaciju, usavršavanje stranih jezika (Stanić, 2007b). Međutim, uz pozitivne strane postoje i one negativne koje čine rizici od primanja neprimjerenih sadržaja, kontaktiranje s neželjenim osobama, stvaranje internetskih sadržaja koji ismijavaju druge, slanje neugodnih poruka, izlaganje seksualnim sadržajima i dr. (Šimunović, 2008). Osim interneta, važna je stečevina

navedenoga razvoja i *mobilni telefon* koji omogućava komuniciranje na velike udaljenosti te prijenos glasa, slanje i primanje tekstualnih poruka, slika, glazbe, uporabu kalkulatora, sata, alarma, interneta (Kiš, 2002).

*Nasilje putem modernih tehnologija (elektroničko nasilje, eng. cyberbullying)* naziv je za nasilje kojem su žrtve izložene putem interneta i mobitela. Provođi se različitim elektroničkim medijima: *e-poštom*, SMS-om, ICQ-om, društvenim mrežama, forumima i sl. Važna je karakteristika u tome što nasilnik (napadač) ostaje anoniman i može se skrivati iza privremenih adresa e-pošte, *nadimaka* ili iza nepoznatog broja mobitela (Šimunović, 2008). Dvije su vrste nasilja navedenim tehnologijama: izravan napad i napad preko posrednika. U izravnom napadu počinitelj izravno vrši nasilje nad žrtvom dok se napad preko posrednika događa kada počinitelj napada pojedinca preko treće osobe koja, najčešće, toga nije svjesna (Krmek, 2007).

#### *Oblici računalne komunikacije*

*Sobe za razgovor (eng. chat)* ili virtualne pričaonice jesu mjesta na internetu u kojima može sudjelovati veliki broj ljudi, a razgovor se vodi u stvarnom vremenu (Aftab, 2003). Zloporaba pričaonica najčešće uključuje prijeteće ili ucjenjujuće poruke koje jedno dijete ili više njih upućuje drugom djetetu (Buljan- Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2006). *Forumi su stranice za raspravu na kojima se okupljaju korisnici interneta kako bi dali svoje mišljenje, ili dobili mišljenje drugih o nekoj temi* (Šimunović, 2008). Zloporaba podrazumijeva prijetnje, vrijeđanja, objavljivanje privatnih podataka i kršenja prava općenito. *Blog* je internetska stranica na kojoj pojedinac bilježi svoja razmišljanja i stavove. Nasilje na blogu u prvom redu podrazumijeva „otimanje“ blogova drugim ljudima te nadopunjavanje istih osobnim uvredama i/ili seksualnim sadržajima (Buljan-Flander i sur., 2006). *Elektronička pošta najjednostavniji je i najrazumljiviji oblik komunikacije na internetu* (Laniado i Pietra, 2005). Zloporaba obuhvaća neželjene, svadljive ili uvredljive poruke, krivotvorine, vrebaje ili prijetnje, poštanske bombe i sl. (Aftab, 2003). Jedna od najpopularnijih internetskih društvenih mreža je *Facebook* koji povezuje korisnike stvaranjem vlastitih profila, pokretanjem grupa i stranica (Pažur-Vojvodić, 2010). Najčešći oblici zloporabe Facebooka su krađa identiteta, lažno predstavljanje sebe i drugih, vrijeđanje drugih, otvaranje lažnih profila, stvaranje lažnih identiteta, pedofilija, provaljivanje u tuđe profile (Kušić, 2010).

#### *Ranije provedena istraživanja o elektroničkom nasilju u svijetu*

Istraživanje Aftaba (2003) provedeno je na oko 11 000 sudionika u dobi od 13 do 17 godina, a ispitalo je iskustva o osobnim aktivnostima i rizicima kojima se sudionici izlažu dok su na internetu. Većina anketiranih sudionika priznala je da na internetu mnogo manje pozornosti obraćaju na tuđe osjećaje

te da čine stvari koje im u stvarnom životu nikada ne bi pale na pamet. Na internetu su se izražavali prostački u situacijama u kojima to inače ne bi činili te su se ponašali bezobrazno u situacijama u kojima bi inače bili pristojni. Zbog osjećaja smanjene odgovornosti mnogi se izražavaju uvredljivije nego što bi to činili u stvarnom životu. Takvo ponašanje s jedne strane predstavlja oslobađajuće iskustvo, no ono ih može učiniti i metom maltretiranja i vrebanja.

Tehnologije, kao što su računala i internet, utkale su se u živote mladih ljudi. Prema izvješću Kaiser Family Foundation u 2004. godini, 74% djece i mladih od 8. do 18. godina u SAD-u imalo je pristup internetu u svojim domovima. Anketa „Projekt svijet interneta“ provedena je 2008. godine u 13 zemalja i pokazala je da 88% mladih od 12. do 14. godine u SAD-u rabi internet. Postotak korisnika interneta iste dobne skupine u Velikoj Britaniji iznosi 100%, u Izraelu 98%, u Kanadi 95%, a u Singapuru više od 70%. Među djecom i adolescentima, popularna je primjena interneta u komunikaciji npr. instant poruke, blogovi i društvene mreže. Kao što je internet postao sveprisutan u životima mladih ljudi, njihove *online* aktivnosti i interakcije postali su fokus brojnih istraživanja (Guan i Subrahmanyam, 2009).

Ispitivanje koje je Eurobarometar (tehnički instrument Europske unije) proveo 2004. godine u sjevernoeuropskim zemljama na uzorku djece u dobi od 9 do 16 godina pokazuje kako je 44% djece koja se služe webom naletjela na neku stranicu s pornografskim sadržajima, 25% ih je primilo pornografski sadržaj, 30% ih je vidjelo stranice s nasilnim scenama, a samo 15% roditelja upoznato je s aktivnostima djece (Laniado i sur., 2005).

O'Connell (2003; prema Stanić, 2007a) navodi da mobilne telefone u Velikoj Britaniji posjeduje 60% učenika srednjih škola i 20% učenika osnovnih škola. U cilju nalaženja i obrađivanja djece pedofili se sve više koriste suvremenim tehnologijama i novim generacijama 3G mobilnih telefona s pristupom internetu i kamerom. U Japanu, gdje su takvi telefoni dostupniji, zabilježeno je 260% povećanje seksualnog zlostavljanja djece i prijenosa dječje pornografije mobilnim telefonom. Sanderson (2005; prema Stanić 2007a) navodi da je u 90% istraženih slučajeva seksualnog zlostavljanja prvi kontakt uspostavljen mobilnim telefonom.

#### *Ranije provedena istraživanja o nasilju putem modernih tehnologija u Hrvatskoj*

Hrabri telefon i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba proveli su istraživanje 2004. godine na učenicima osnovne škole. Rezultati pokazuju da se 90% djece iz uzorka koristi računalom, a internetom se svakodnevno koristi 16% djece. Dok se služe internetom, 26% djece uvijek je samo dok je 56% djece ponekad samo. Trećina djece (33%) nije nikome povjerala da je dobivala poruke sa seksualnim sadržajima. Oni koji jesu, najčešće su to povjerali prijateljima (52%), roditeljima (17%) te 4% nekoj drugoj odrasloj osobi.

Istraživanje pokazuje da je veći rizik izlaganju nepoželjnim sadržajima u one djece koja se intenzivnije služe internetom i čije su aktivnosti više istraživački usmjerene.

(<http://www.hrabritelefon.hr/hr/stranica/90/bez-naslova>, 12.11.2010.).

Istraživanje koje su te institucije provele 2008.godine pokazalo je da 95% sudionika ima računalo dok je 91% korisnik interneta. Bez nadzora i prisutnosti odraslih dok se služe internetom je 49% djece dok 46% djece navodi da su roditelji ponekad prisutni. *Elektroničku poštu* koja je oglašavala pornografske mrežne stranice ili je sadržavala poveznice za te stranice, dobilo je 24% djece. Nikome nije povjerilo doživljeno iskustvo 22% sudionika, s prijateljima je razgovaralo 21%, a 4% ih se obratilo roditeljima. *Mobitel* posjeduje 97% od 2650 sudionika. Uznemirujuću ili prijeteću poruku mobitelom primilo je 16%. Poruku pornografskog i seksualnog sadržaja, a da nije željelo, primilo je 10% sudionika dok je 23% navelo da su slikali i/ili snimali mobitelom vršnjake u tučnjavi ili drugom nasilnom ponašanju. Onih koji su slali pornografske i uznemirujuće seksualne sadržaje, iako su znali da ih ta osoba ne želi vidjeti, ima 3% dok je onih koji su nekome slali na mobitel uznemirujuće i prijeteće poruke 8%. Istraživanje pokazuje kako je internet izrazito raširen među djecom i mladima. Dobiveni rezultati ukazuju na postojanje značajne dobne razlike sudionika u izloženosti intimnim pitanjima gdje su starija djeca češće pitana

(<http://www.hrabritelefon.hr/hr/stranica/90/bez-naslova>, 12.11.2010.).

UNICEF je 2010. godine proveo istraživanje u 23 osnovne škole. Rezultati pokazuju da je 96% djece u Hrvatskoj koja posjeduju mobitel i računalo, a pristup internetu ima 85%. Najčešći oblik elektroničkog nasilja događa se na društvenim mrežama, posebice Facebooku te slanjem SMS poruka. Djeca najčešće osjećaju ljutnju, uznemirenost i zabrinutost te izbjegavaju odlazak u školu. Djeca o elektroničkom nasilju razgovaraju s prijateljima ili roditeljima te ignoriraju zlostavljanje i izbjegavaju internetske stranice na kojima ih zlostavljaju (<http://unicef.tportal.hr/110568/Elektronicko-nasilje-prijeti-sve-vecem-broju-djece.html>, 2.3.2011.).

Razvoj suvremenog društva omogućava mlađim naraštajima odrastanje uz tehnologije i Internet. Računala i mobiteli pružaju brojne mogućnosti, povezuju udaljena područja, otvaraju mogućnost upoznavanja novih kultura i sadržaja. Pojedinaac može ostati anonimna prilikom uporabe bilo kojeg oblika računalne komunikacije. Upravo ta anonimnost potiče na nesvakidašnje ponašanje koje se pretvara u virtualno nasilje. Istraživanja pokazuju da su moderne tehnologije gotovo svakodnevno zastupljene u životima djece cijeloga svijeta. Djeca vrlo lako svladavaju suvremene oblike komunikacije, ali i odaju informacije koje ne bi trebala. U želji za sklapanjem prijateljstava često postaju lake mete i žrtve nasilja, stoga je potrebno promatrati i preispitivati virtualni svijet kojim se kreću. Dosadašnja istraživanja pokazuju veliki porast uporabe

interneta i mobitela kod djece. Sve je više mlađe djece uključeno u nasilje putem modernih tehnologija. Zbog toga smo proveli istraživanje na učenicima mlađe osnovnoškolske dobi kako bismo ispitali koliko se koriste internetom i mobitelom te koliko su izložena internetskom nasilju i nasilju putem mobitela. Provedeno istraživanje pridonosi spoznajama o navikama pri uporabi modernih tehnologija, kao i spoznajama o izloženosti potencijalnim opasnostima koje one sadržavaju.

## **METODA**

### *Problem*

1. Utvrditi koliko se često djeca mlađe školske dobi koriste internetom i mobitelom.
2. Utvrditi čestoću i vrstu neprimjerenih sadržaja kojima su izložena djeca koja se koriste tim tehnologijama.

### *Sudionici*

Dvadeset i sedam je učenika četvrtih razreda osnovne škole u dobi od 10 i 11 godina, sudjelovalo u istraživanju. Od toga je 14 dječaka (11 desetogodišnjaka i 3 jedanaestogodišnjaka) i 13 djevojčica (10 desetogodišnjakinja i 3 jedanaestogodišnjakinje).

### *Instrument*

U istraživanju je korišten polustrukturirani intervju koji se sastojao od 12 pitanja otvorenog tipa te potpitanja. Pitanja i potpitanja odnose se na posjedovanje i uporabu interneta i mobitela te na vlastita i tuđa iskustva nasilja putem interneta i mobitela (Prilog 1). Napravljeni su transkripti snimljenih odgovora za svako dijete te su dva neovisna procjenjivača odgovore svrstavala u kategorije. Za svako pitanje procjenjivači su prema sadržaju dječjih odgovora (npr. kriteriji su bili vrijeme, vrsta neprimjerenih sadržaja, vrsta modernih tehnologije, vrsta reakcije na uvredu, mjesto gdje je smješteno računalo i dr.) napravili kategorije (npr. za pitanje „Koliko se svaki dan služiš mobitelom?“ procjenjivači su na temelju količine vremena koje dijete dnevno troši na uporabu mobitela napravili 4 kategorije u koje su svrstali sve odgovore ili na pitanje „Jesi li ti što nepristojno vidio ili dobio? Opiši.“ procjenjivači su na temelju vrste neprimjerenog sadržaja odredili kategorije (uvredljivi – npr. psovke, seksualni – npr. slike golih žena i zastrašujući sadržaji – npr. prijetnje smrću)). Dobiveno je visoko slaganje procjenjivača ( $r=0,81$ ). Nakon svrstavanja svih odgovora u kategorije prema unaprijed zadanim kriterijima, procjenjivači su se dodatno usuglasili oko pojedinih sadržaja te je nakon toga rađena daljnja analiza.

### *Postupak*

Istraživanje je provedeno s učenicima dvaju četvrtih razreda osječke osnovne škole čiji su roditelji dali suglasnost za sudjelovanje djeteta u istraživanju. Učenici su intervjuirani u skupinama po troje (istog spola) u odvojenoj prostoriji u školi. Intervjui su snimani, uz prethodnu informiranost o snimanju i suglasnost učenika za sudjelovanje i snimanje.

## **REZULTATI I RASPRAVA**

Rezultati su prikazani u obliku frekvencija (kada je broj slučajeva veći od broja sudionika jer su pojedinci imali više od jednog iskustva) ili postotaka (kada je broj slučajeva jednak broju sudionika), a također je uz to rađena i analiza sadržaja odgovora.

Istraživanjem se došlo do rezultata koji daju uvid u svrhu i učestalost uporabe modernih tehnologija, vlastita iskustva djece i iskustva njihovih poznanika povezana s nasiljem prilikom uporabe istih, reakcije na doživljene neugodnosti, povjerenje drugima o doživljenome te njihove reakcije prema sudionicima. Osim toga sudionici su iskazali različita stajališta vezana uz uporabu i korisnost interneta i mobitela kao i tehnologiju putem koje su češće doživjeli neugodnosti.

*Tablica 1*

Dnevno korištenje računala i mobitela izraženo u frekvencijama i postotcima

<b>VRIJEME</b>	<b>INTERNET (f)</b>	<b>INTERNET (%)</b>	<b>MOBITEL (f)</b>	<b>MOBITEL (%)</b>
Manje od pola sata.	3	11,11	8	29,63
Pola sata do sat vremena.	11	40,74	17	62,96
Više od sat vremena.	13	48,15	0	0
Ne koristim.	0	0	2	7,41
Ukupno:	27	100	27	100

*Tablicom 1* prikazano je prosječno vrijeme koje sudionici svakodnevno provedu služeći se računalom i mobitelom. Djece koja provedu manje od sat vremena dnevno za računalom i na internetu ima 51,58% („*Ja koristim računalo pola sata.*“; „*45 minuta najduže.*“). 48,15% djece provede više od sat vremena svaki dan u uporabi istih („*Sat, sat i po'.*“; „*Sat, dva, tak' negdje.*“). Sva se djeca koriste internetom u nekoj mjeri. Iz dječjih odgovora jasno se vidi da im uporaba interneta ne predstavlja nikakav problem, odnosno da posjeduju određena znanja i potrebne vještine za uporabu interneta iako u našem školskom sustavu nije uvedena obvezna informatička edukacija za djecu ove dobi. Dobiveni podaci u skladu su s rezultatima istraživanja u svijetu. U Velikoj Britaniji 100% djece koristi se računalom (Guan i Subrahmanyam,

2009) dok je kod nas istraživanje iz 2010. godine pokazalo kako se 85% djece koristi internetom (<http://unicef.tportal.hr/110568/Elektronicko-nasilje-prijeti-sve-vecem-broju-djece.html>, 2.3.2011.). Rezultati našeg istraživanja pokazuju kako se djeca vrlo često koriste internetom, a također govore u prilog činjenici da se sve više djece mlađe školske dobi koristi računalom i internetom koje postaje njihova svakodnevica i predstavlja određenu dozu pismenosti. Smatramo da su djeca više izložena mogućem nasilju i nepoželjnim sadržajima ako provode više vremena na internetu, posebice bez nadzora. Dio ispitanih djece navodio je da se njihovi roditelji ne znaju koristiti internetom te da oni sami biraju sadržaje koje će pregledavati.

Visok je postotak sudionika koji rabe mobitel (92, 59%) iako ga svakodnevno rabe manje od sat vremena („*Oko 20 ili 25 minuta dnevno.*“; „*Možda pola sata svaki dan.*“). Rezultati UNICEF-ova istraživanja iz 2010.g. pokazuju da postoji 96% djece koja posjeduju mobitel i računalo (<http://unicef.tportal.hr/110568/Elektronicko-nasilje-prijeti-sve-vecem-broju-djece.html>, 2.3.2011.). Naše istraživanje pokazuje da je značajan postotak djece koja se koriste mobitelom, kao i u ranije provedenim istraživanjima, no naši sudionici svakodnevno provedu manje vremena koristeći se mobitelom nego računalom. Smanjenim korištenjem tehnologije smanjena je i mogućnost izloženosti nasilju i neželjenim sadržajima, stoga smatramo da su sudionici sigurniji dok rabe mobitel nego računalo. Međutim, djeca u našem istraživanju mlađe su osnovnoškolske dobi dok su u prijašnjim istraživanjima najčešće ispitivana djeca starije osnovnoškolske dobi što može biti uzrok manjoj uporabi mobitela. Očekivano je da se s porastom dobi, djeca sve više i češće koriste mobitelom. Ipak treba napomenuti da im mobitel uglavnom služi za komunikaciju s prijateljima (SMS, kraći razgovori i dogovori) te da sadržaje koje dobivaju mobitelom mogu više kontrolirati i nadgledati dok su na internetu izloženi puno većoj količini informacija i neprimjerenih sadržaja jer je manja mogućnost kontrole i nadgledanja količine i vrste sadržaja koju primaju. Međutim, noviji mobiteli imaju dostupnu uporabu i interneta pa je tako dijete stalno izloženo mogućim neprimjerenim sadržajima.

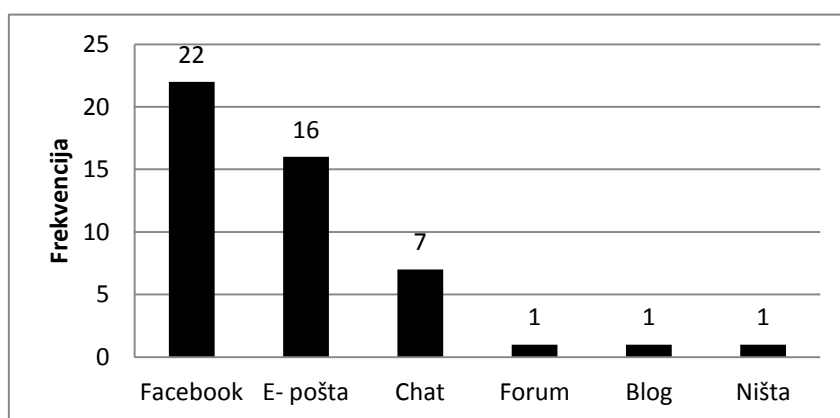
Tablica 2

Smještaj računala sudionika izražen u frekvencijama i postotcima

MJESTO	<i>f</i>	%
Blagovaonica.	1	3,70
Dječja soba.	13	48,15
Dnevni boravak.	9	33,33
Soba za goste.	1	3,70
Radna soba.	1	3,70
Negdje drugdje.	2	7,41
Ukupno:	27	100,00

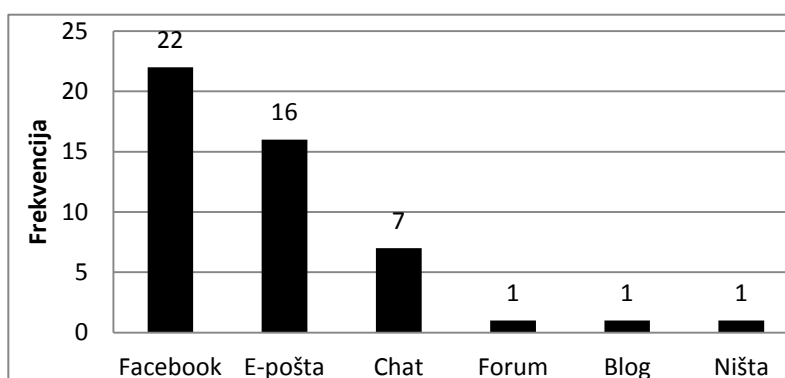


Tablica 2 prikazuje odgovore sudionika koji se odnose na smještaj njihova računala u domu. Najviše sudionika, gotovo polovina (48,15%), odgovara da im je računalo smješteno u dječjoj sobi što znači da su najčešće potpuno sami dok su za računalom i na internetu („Imam računalo i smješteno je u mojoj sobi.“; „Imam računalo u dječjoj sobi.“). Ostala se djeca (51,85%) koriste računalom u drugim prostorijama („Ja imam laptop i smješten je u trpezariji.“; „Imam, u dnevnom boravku.“). Prema navedenom zaključujemo da su djeca ponekad sama dok su za računalom, a dio su vremena pod nadzorom odraslih. Dobiveni su rezultati u skladu s istraživanjem Hrabrog telefona i Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba iz 2004. godine gdje je 26% djece samo za vrijeme korištenja računalom i internetom dok je 56% ponekad samo (<http://www.hrbritelefon.hr/hr/stranica/90/bez-naslava>, 12.11.2010.). Smatramo da je porast broja djece koja su sama za računalom u našem istraživanju povezan s načinom života. Ubrzani način života, kriza i siromaštvo utjecali su na činjenicu da često oba roditelja moraju raditi, ponekad i više poslova kako bi obitelj preživjela. Djeca sve ranije ostaju sama kod kuće bez nadzora odraslih, a virtualni svijet koji im je stalno dostupan lako im može poslužiti kao zamjena za realnost. Samim je time razvoj djeteta narušen zbog nemogućnosti samostalnoga kontroliranja dobrih i loših sadržaja u navedenim tehnologijama što dovodi do stvaranja osjećaja straha, uznemirenosti, nesigurnosti. Također, naše istraživanje pokazuje da se djeca vrlo rano počinju samostalno koristiti internetom u dobi kada nisu sama u stanju razlučiti što je primjereno, a što nije za njih, te na koji se način zaštititi od neželjenih neprimjerenih sadržaja. Njihovi odgovori upućuju na činjenicu da roditelji ne vrše nadzor („Sam sam na internetu“, „Sam u sobi s kompjutorom“) niti posvećuju dovoljno pažnje kada je u pitanju uporaba interneta i sadržaja kojem su djeca izložena. U takvim su uvjetima djeca izložena dodatnom riziku za izloženost neprimjerenom sadržaju.



Slika 1. Korištenje modernim tehnologijama

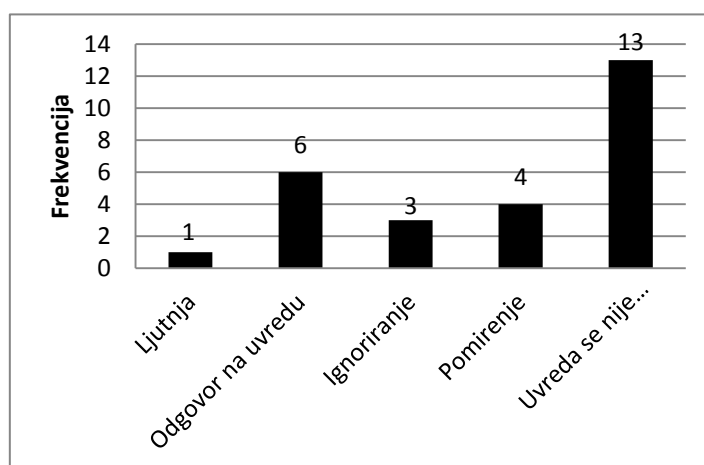
Slika 1. prikazuje odgovore sudionika kojima se doznalo kojim se modernim tehnologijama koriste. Rezultati su prikazani u obliku frekvencija i pokazuju da se najviše ispitanika, njih 22, koristi Facebookom što iznosi 88% ukupnog broja sudionika („Ja imam Facebook.“; „Imam Fejs.“). Najmanje sudionika, po jedan, koristi se forumom i blogom („...imam svoj forum.“; „Imam blog.“). Literatura navodi kako je među djecom popularna primjena interneta u komunikaciji za instant poruke i društvene mreže (Guan i Subrahmanyam, 2009). To potvrđuje i naše istraživanje. Uporaba Facebooka, kao najpopularnije suvremene društvene mreže, omogućava djeci povezanost s cijelim svijetom. Međutim, zbog mogućnosti zlorabe, anonimnosti, izloženosti neprimjerenim sadržajima uporaba Facebooka zabranjena je za korisnike mlađe od 13 godina jer se smatra da nisu u mogućnosti zaštititi se od neprimjerenih i neželjenih sadržaja i dr. opasnosti virtualnog svijeta. Naše istraživanje pokazalo je da unatoč navedenoj zabrani djeca od 10 i 11 godina u velikoj mjeri rabe Facebook. Iako su svjesni da postoji zabrana, ni roditelji ni djeca je ne poštuju. Navedena zabrana postoji u obliku izjave s kojom se osoba mora složiti, no ne postoji način utvrđivanja istinitosti podataka. Zbog pretjerane popularnosti, kao i određene anonimnosti koju pruža Facebook, djeca su sve manje zaštićena, a sve više izložena internetskom nasilju.



Slika 2. Međusobno vrijeđanje drugih preko interneta

Slika 2. pokazuje odgovore sudionika u kojima se doznaje koliko su oni upoznati s međusobnim vrijeđanjem druge djece na internetu. Rezultati pokazuju da se najveći broj slučajeva (16) odnosi na izgovaranje prostih riječi („On je napis'o kao neke proste riječi nekome.“; „...uvijek prostači i govori ružne stvari...“), dok je najmanje slučajeva uznemiravanja (1) („...i onda ju je tam' zafrkav'o, nije joj dao mira..“). Sedam je slučajeva uvrede („...onda si preko Facebooka pišu uvredljive poruke. Jako se vrijeđaju...“), tri su prijetnje tučom („... i govori da će ih prebiti kad ih vidi vani."), dva su slučaja svađe. Sedmero sudionika nikada nije čulo za takve slučajeve. Literatura vrlo slično opisuje vršnjačko internetsko nasilje kroz oblike uznemiravanja, vrijeđanja,

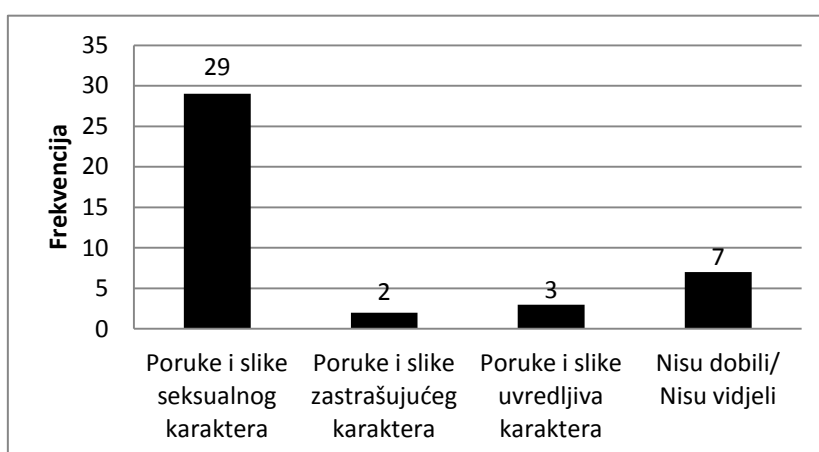
slanja okrutnih, zlobnih i prijetećih poruka (Buljan-Flander i sur., 2006). Zabrinjavajuće je što se takvo ponašanje pojavljuje u sve ranijoj dobi. Kako je korištenje često anonimno i bez nadzora odraslih, ovakvo ponašanje sve je učestalije i štetno utječe na razvoj djece. Navedeni oblici lošega ponašanja mogu stvoriti kod djece nesigurnost, nepovjerljivost, razdraženost, strah i slično, ali također i određenu toleranciju gdje djeca smatraju vrijeđanje i prostačenje normativnim ponašanjem. Same reakcije i odgovori djece na ovo pitanje pokazuju da već u ranoj dobi djeca toleriraju nasilje i smatraju ga normalnim dijelom vlastitog odrastanja („...svi to pišu“). Pravilima komunikacije i pristojnoga ponašanja, ali i njihovu narušavanju, djecu trebaju poučavati i roditelji i učitelji, ali i ostali stručni suradnici, i to od najranijih dana. Posebno je potrebno uvesti nadzor odraslih nad djecom pri uporabi modernih tehnologija gdje je izloženost nasilju i neprimjerenim sadržajima učestala i bez odgovarajuće kontrole.



Slika 3. Reakcije na internetske uvrede

Slika 3. pokazuje kako sudionici reaguju kada ih drugi uvrijede na internetu. Najviše je onih koji su odgovorili na uvredu, njih šest. Ipak broj onih učenika koji nikada nisu doživjeli uvredu na internetu iznosi 13 („*Ne. Ne. Ne. Nisam nikoga uvrijedila i nitko nije mene uvrijedio.*“; „...*nikad nisam svađ'o preko Facebooka i nikad se nisam s nikim tako ružne riječi govorio.*“). Naši su rezultati različiti od rezultata UNICEF-ova istraživanja iz 2010. godine gdje se navodi da djeca najčešće ignoriraju zlostavljanje i izbjegavaju stranice na kojima ih zlostavljaju (<http://unicef.tportal.hr/110568/Elektronicko-nasilje-prijeti-sve-vecem-broju-djece.html>, 2.3.2011.). Različitost u rezultatima proizlazi zbog nekoliko razloga. Naši su sudionici mlađi te vjerojatno nisu tako učestalo bili u prilikama u kojima se vrijeđalo. Upravo zbog toga nisu naučili kako se ponašati u takvim situacijama niti kako se obraniti, odnosno nositi s neželjenim uvredama. Ako se djeca ne nauče braniti u mlađoj dobi, veća je vjerojatnost da će obrambeni mehanizam biti slabiji cijeloga života što može

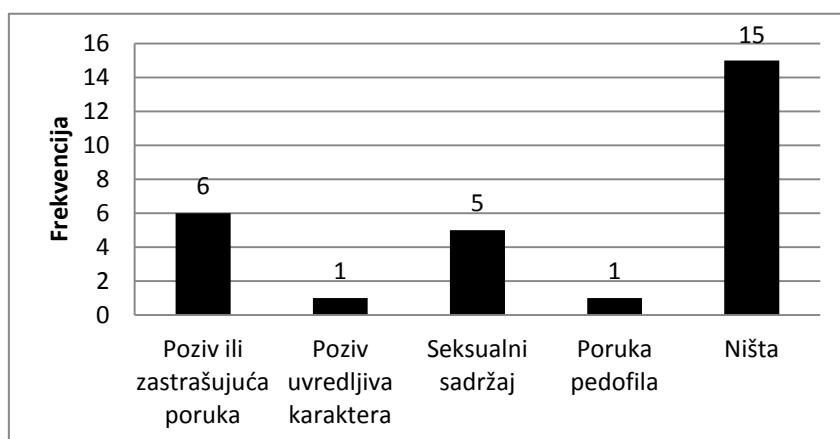
uzrokovati različite osjećaje bespomoćnosti, nesigurnosti, manje vrijednosti, straha i sl. (Ivarsson, Broberg, Arvidsson i Gillberg, 2005; Kaltiala-Heino, Rimpela, Rantanen i Rimpela, 2000). Djeca odgovaranjem na uvrede („*Ja sam njemu rekla da je on isto glup..*“; „*...i ja sam mu samo vratio: M\*\*š!*“) postaju sudionici nasilnoga ponašanja te je ono tada obostrano, a uloge žrtve i napadača na trenutak su izmijenjene. Reakcija odgovaranja ne pridonosi smanjenju nasilja. Smatramo da učenici reagiraju na navedene načine zbog nedostatka obrazovanja, ali i okoline koja brine za njihov razvoj. Dijete je potrebno upoznati s pravilima ponašanja, zakonima prilagođenima njihovoj dobi, rizicima te mjerama zaštite. Obrazovanjem djece, roditelja, učitelja i svih stručnih suradnika uključenih u odgoj i obrazovanje djeteta smanjit će se izloženost nasilju i neprimjerenim sadržajima dok su na internetu.



Slika 4. Neprimjereni sadržaji na internetu

Slika 4. prikazuje odgovore sudionika koji se odnose na neprimjerene sadržaje koje su dobili putem interneta ili koje su vidjeli služeći se njime. Istraživanje provedeno u Hrvatskoj 2008. godine pokazalo je da je elektroničku poštu s pornografskim sadržajima dobilo 24% sudionika (<http://www.hrabritelefon.hr/hr/stranica/90/bez-naslova>, 12.11.2010.). I naše istraživanje pokazuje sličan rezultat. Pokazalo se da je najviše slučajeva, njih 29, u kojima su sudionici dobili ili vidjeli poruke i slike seksualnoga karaktera dok su bili na internetu. Rezultati pokazuju da postoji velik broj djece koja su izložena neprimjerenim seksualnim sadržajima na internetu („*...a kad sam bila na chatu onda su mi slali nešt prosto..*“; „*Jedanput kad sam tražio jedne igre onda mi se pojavilo ti prosti filmovi i tak'e stvari.*“). Navedeni sadržaji kod djece izazivaju nelagodu, stid, strah. Izazivanje negativnih emocija i reakcija djeluje negativno na dječji razvoj. Manji broj djece nije bio izložen (7) neprimjerenim sadržajima („*Ne, nikad mi ni'ko nije ništa poslao...*“; „*Meni nikad ni'ko nije posl'o ništa...*“). Ista se djeca osjećaju sigurnije i zaštićenije te nemaju stres uzrokovan neprimjerenim i neželjenim sadržajima. Možemo

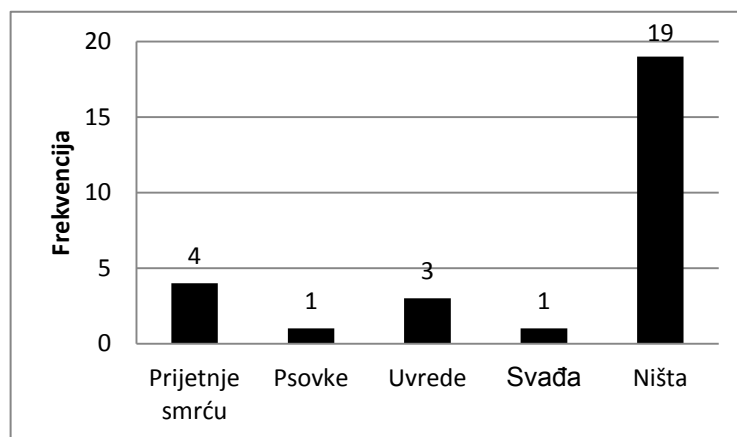
potvrditi da anonimnost i samostalno korištenje računalom i internetom bez čestog nadzora roditelja, povećava vjerojatnost da će djeca biti izložena neprimjerenim sadržajima i doživljavati neugodnosti.



Slika 5. Neprimjereni sadržaji primljeni na mobitel

Slika 5. pokazuje odgovore sudionika koji se odnose na neprimjerene sadržaje koje su oni primili na mobitel. Prema rezultatima najviše je slučajeva, njih 15, u kojima ispitanici nisu dobili nikakav neprimjeren sadržaj na mobitel. U šest slučajeva pojavili su se zastrašujući pozivi ili poruke („*Na primjer kad sam se posvađ'o s nekim nismo si psovali, uvijek mi je rek'o ubit ću te...*“) dok su seksualni sadržaji zabilježeni u pet slučajeva („*Ne'ko mi je posl'o neki video kao da neka gola ženska pjeva.*“; „*Dobio sam poziv... i govorio je o seksu sve.*“). Istraživanje Hrabrog telefona i Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba iz 2008. pokazuje da postoje djeca koja su dobila neželjene poruke seksualnog karaktera (10%) (<http://www.hrabritelefon.hr/hr/stranica/90/bez-naslova>, 12.11.2010.). I u našem istraživanju pokazalo se da su sudionici izloženi neprimjerenim sadržajima putem mobitela te su rezultati u skladu s ranijim istraživanjima. Otkrili smo da su djeca izložena porukama pedofila te da često ne prepoznaju da je riječ o pedofilu, nego doslovno vjeruju u napisano („*Ja sam dobila nešto: Bok curice. Kako si? Dođi na Fejs i onda ćeš sve vidjeti. I ja sam došla u to vrijeme na Facebook i jedan čiko je rekao da odem na trg i da mu nešto kupim...*“). Također, djeca doslovno vjeruju u različite prijetnje smrću što kod njih stvara osjećaj velikog straha i nesigurnosti („*Dobila sam jednu poruku u kojoj je pisalo da je jedna djevojčica ubijala druge ljude. Onda su nju na kraju ubili. Ako se pogledaš u ogledalo, ona će doći i ubiti tebe. Ako ne pošalješ dalje, umrijet ćeš za tri dana.*“). Samim je time siguran i zaštićen razvoj onemogućen. Posljedice mogu biti različite: plašljivost, nesigurnost, nedostatak samopoštovanja, iskrivljena slika o svijetu i sebi. Mobitel, kao suvremena tehnologija, može doprinijeti povećanju zastrašivanja i nasilja ako ga djeca rabe bez nadzora odraslih ili nekontrolirano

dijele svoj broj nepoznatim osobama. Također se dodatan problem javlja ako im je internet dostupan putem mobilnog telefona.

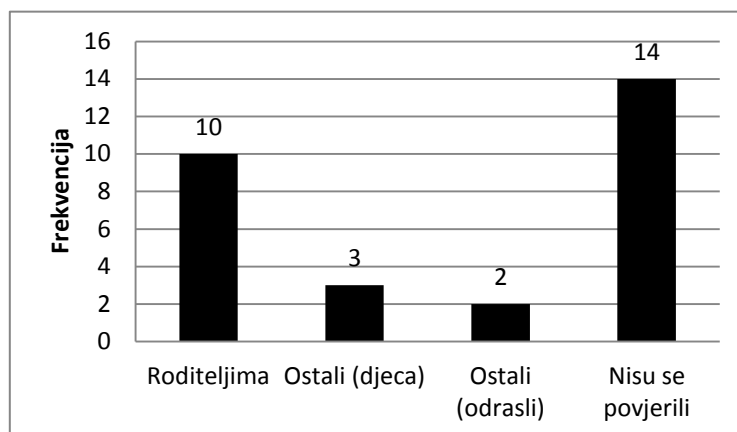


Slika 6. Vrijeđanje drugih putem mobitela

Slika 6. pokazuje upoznatost sudionika s međusobnim vrijeđanjem druge djece putem mobitela. Najviše je slučajeva u kojima sudionici nikada nisu čuli za međusobno vrijeđanje drugih putem mobitela, njih 19 (*„Za mobitel ne znam.“*; *„Nikad nisam čuo niti vidio. Ni'ko mi nije ni pričao o tome.“*). Slučajevi u kojima su nekome prijetili smrću ima 4 (*„Ja sam bio na mobitelu i nazvao sam neki broj za službu i možda sam krivi broj pogodio i onda sam čuo da netko priča nekom djetetu: Vidjet ćeš sad ću te doći ubiti i roditelje i brata i sestru i takve gluposti.“*) dok su svađe i izgovaranje psovki najmanje zastupljene. Istraživanje u Hrvatskoj iz 2008. pokazuje da je 23% sudionika snimalo ili slikalo vršnjake u tučnjavi ili nasilnom ponašanju te da je 3% onih koji su slali uznemirujuće seksualne sadržaje. Uznemirujuće i prijeteće poruke slalo je 8% ispitanika. (<http://www.hrabritelefon.hr/hr/stranica/90/bez-naslava>, 12.11.2010.). Rezultati našega istraživanja također pokazuju manji broj slučajeva u kojima postoji nasilje mobitelom među vršnjacima. Smatramo da je tako zbog mlađe dobi sudionika jer ga rabe manje nego starija djeca ili odrasli. Upravo djeca mlađe dobi ključna su u izobrazbi uporabe mobitela i zaštite kako bi se utjecalo na smanjenje nasilja u starijoj dobi.

Također, pokazalo se da su sudionici više poznati s vrijeđanjem drugih na internetu (33 slučaja) nego na mobitelu (9 slučajeva) što, uz ostale podatke, dovodi do zaključka da su učenici više izloženi internetskom nasilju. To potvrđuju i sudionici. Naime, 85,19% ih smatra da su više izloženi internetskom nasilju dok ih 7,41% smatra da su više izloženi nasilju putem mobitela (*„Pa na internetu više, preko Fejsa.“*; *„Češće se susrećem na internetu.“*). Smatramo da su rezultati takvi zbog toga što se učenici češće susreću s nepoznatim osobama na internetu nego na mobitelu. Razlog tome je što anonimnost mobitela smanjena u odnosu na anonimnost interneta. Dakle,

djeca mlađe dobi svjesna su da mobitel mogu kontrolirati te je tu osviještenost potrebno njegovati i unaprjeđivati kako bi se istovremeno provodila i prevencija nasilja mobitelom. Osim toga, treba imati na umu sve veću dostupnost interneta na mobitelu.



Slika 7. Povjeravanje drugima o doživljenom

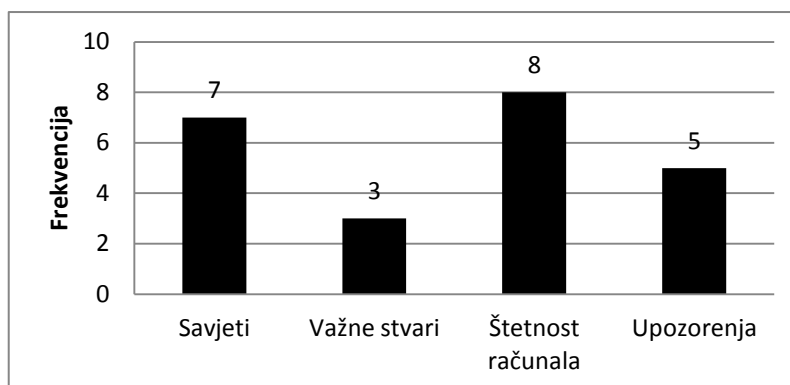
Slika 7. prikazuje odgovore sudionika o povjeravanju drugima ako su doživjeli neugodnosti na internetu ili mobitelu. Rezultati pokazuju da se u više od polovine slučajeva (56%) sudionici nisu nikome povjerali o doživljenim neugodnostima („...nismo nikom rekli.“). Istraživanje u Hrvatskoj iz 2004. godine pokazuje da se 33% djece nikome ne povjeri dok ih 52% koji se povjere kažu prijateljima, 17% roditeljima te 4% nekoj drugoj odrasloj osobi (<http://www.hrabritelefon.hr/hr/stranica/90/bez-naslova>, 12.11.2010.). Naše istraživanje pokazalo je ponešto drugačije rezultate. Naime, od petnaest slučajeva povjeravanja deset je vezano za povjeravanje roditeljima („Ja kažem svom tati.“; „Ja to onda kažem mami.“), tri nekom drugom djetetu („Potužila sam se sestri.“) te dva nekoj drugoj odrasloj osobi („...učiteljici.“). Iako oko polovina djece ima povjerenja u osobe oko sebe, zabrinjavajući je postotak onih koji se ne povjeravaju o doživljenim neugodnostima ili ih smatraju nevažnima. Smatramo da su djeca koja se nikome ne povjeravaju nesigurnija i izloženija mogućem nasilju te su buduće potencijalne žrtve. Osim toga možemo pretpostaviti da se nepovjeravanjem drugima povećava izloženost nasilju što posredno dovodi do povećanja praga tolerancije na nasilje. Povećavanje broja onih koji se ne povjeravaju može upućivati i na određeni strah od priznavanja ružnoga iskustva. Navedena iskustva mogu imati negativne posljedice na psihosocijalni razvoj djece, posebice na pojavu agresivnog i delikventnog ponašanja kod budućih nasilnika, odnosno anksioznosti i depresivnosti kod budućih žrtvi.

Tablica 3

Reakcije drugih nakon povjeravanja izražene u frekvencijama i postotcima

REAKCIJE	<i>f</i>	%
Ignoriranje nasilnika.	6	46,2
Prijava.	2	15,4
Brisanje.	1	7,7
Zabrana.	2	15,4
Razgovor.	2	15,4
Ukupno:	13	100,0

Tablicom 3 prikazane su reakcije drugih nakon što su im se sudionici povjerali o doživljenim neugodnostima na internetu ili mobitelu. Ukupan broj sudionika koji je dobio povratnu informaciju nakon što se povjerio određenoj osobi iznosi trinaest. Najviše je (46,2%) savjetovalo sudionike da ignoriraju nasilnike dok je u samo dva slučaja nasilnik prijavljen policiji (15,4%). Zabrana korištenja računalom dobilo je dvoje sudionika. Odgovori osoba kojima su se djeca povjerala raznoliki su što upućuje i na raznolikost shvaćanja ozbiljnosti nasilja putem modernih tehnologija („...ona ga je blokirala preko maila“; „...mama je rekla da je bolje da nemam Facebook.“; „On je rekao da će poduzeti sve što se može tako da se zaustave te gluposti.“). Zabrinjavajuće je da je zapravo većina djece dobila savjet da ignorira nasilje, što ne rješava djetetov problem i šalje mu poruku da je ono zapravo bespomoćno u takvoj situaciji. Vrlo su važni savjeti da se sadržaji ne brišu već da se sačuvaju i prijave nadležnima kako bi se kaznili nasilnici. Smatramo da je svaka reakcija prijave nasilnika i razgovora najbolje rješenje problema jer ignoriranje, brisanje neprimjerena sadržaja i zabrana djetetu uporabe modernih tehnologija neće spriječiti nasilnika u sljedećim napadima, bez obzira na to koje dijete odabere za žrtvu.



Slika 8. O korištenju mobitela i interneta



Slika 8. prikazuje odgovore na otvoreno pitanje o uporabi interneta i mobitela. Sudionici su mogli reći što god žele o njihovoj uporabi. Rezultati pokazuju različita stajališta i ideje o korištenju suvremenim tehnologijama. Najviše je sudionika (njih 8) koji smatraju da su računala štetna („*Ja mislim da je kompjutor štetan..*“; „*Dobijete od toga tumor i takve svakakve bolesti.*“) iako obrazloženje štetnosti računala kod neke je djece iracionalno („*od toga dobijete rak i umrete*“). Korisne savjete o korištenju dalo je sedam sudionika („*Bolje kad je lijepo vrijeme da se igraju i zabavljaju nego da troše vrijeme na gluposti...*“) gdje djeca zapravo smatraju da je računalo potrebno kada nemaju pristup drugoj djeci s kojom bi se družila, dok tri smatraju da je korištenje nužno za važne stvari („*...samo služi za ako nekog nešto trebamo.*“), kao što je su npr. školske zadaće („*...kad trebam za školu...*“). Također, troje sudionika smatra mobitel sigurnijim od interneta jer je lakše isključiti mobitel, kao i saznati s kojeg broja zovu, dok na internetu može pisati nepoznata osoba („*Mislim da je mobitel sigurniji od interneta zato što na internetu ti može pisati nepoznata osoba, a na mobitelu možeš saznati broj.*“). Ovi rezultati istovjetni su tvrdnjama autora koje govore da najviše opasnosti koje prijete djeci na internetu dolaze od neznanaca (Aftab, 2003). Rezultati pokazuju da djeca ipak promišljaju o štetnosti i korisnosti modernih tehnologija te da su svjesni opasnosti, ali i prednosti koje iste pružaju. Zbog toga je potrebno poraditi na edukaciji svih koji sudjeluju u odgoju i obrazovanju djece u vidu radionica, literature, stručnih usavršavanja i sl., a djecu upoznati s mjerama zaštite i sigurnosti.

## ZAKLJUČAK

Naše istraživanje jedno je od rijetkih koje se bavilo ispitivanjem učenika mlađe osnovnoškolske dobi o elektroničkom nasilju i to primjenjujući kvalitativni pristup istraživanju što nam je omogućilo dubinsku analizu istraživane problematike. Stoga se navedena iskustva mogu smatrati relevantnima za spoznavanje stvarne situacije i problema. Istraživanje je pokazalo kako veliki broj sudionika rabi Facebook iako znaju da dobna granica za uporabu iznosi 13 godina. Većina neugodnosti koja im se dogodila odnosila se na uporabu istoga. Također je u odnosu na prijašnja istraživanja primijećen porast korisnika interneta i mobitela, kao i mlađa dob u kojoj se u velikom postotku služe navedenom tehnologijom. Prednosti našega istraživanja sadržana je u proučavanju fenomena u prirodnom okruženju koje je stvaralo pozitivan ugođaj za otvoreni razgovor s djecom dok je audiosnimka omogućila izradu transkripata i izdvajanje kako bitnih sadržaja tako i detalja. Glavni nedostatak je u veličini uzorka u odnosu na ranije provedena istraživanja iako se kroz dobivene rezultate jasno vidi izloženost djece nasilju putem modernih tehnologija.

Dubljom analizom rezultata otvaraju se nova područja koja nisu obuhvaćena ovim istraživanjem. Preporuka je za daljnja istraživanja detaljnije ispitati fenomen Facebooka (zašto ga učenici toliko upotrebljavaju, zašto je prisutno toliko nasilja, jesu li učenici povodljivi za starijima pa se njime služe i sl.) te ispitivati populaciju učenika nižih razreda osnovne škole kako bi se saznalo kada zapravo djeca počinju rabiti internet i mobitel, a samim time i kada bi ih trebalo početi poučavati o zaštiti u uporabi istih. Osim toga, zbog anonimnosti koju pruža internet djeca ne mogu sa sigurnošću tvrditi tko su nasilnici, stoga se nasilje među djecom u školi i internetsko nasilje mogu, ali i ne moraju preklapati. Preklapanje ovih različitih vrsta nasilja, također je, preporuka za daljnja istraživanja. Potrebno je dodatno razgovarati s djecom o aktivnostima koje vole raditi i koje rade putem modernih tehnologija te o tome što oni misle da se može poduzeti kako bi bili sigurniji za vrijeme upotrebe istih. Buduća istraživanja trebala bi se više bazirati na kvalitativnim metodama ako se želi zaista ući u srž problema i fenomena nasilja putem modernih tehnologija.

#### **Literatura:**

- Aftab, P. (2003). *Kako prepoznati opasnosti Interneta- vodič za škole i roditelje*. Zagreb: Neretva.
- Buljan-Flander, G., Krmek, M., Borovec, K. i Muhek, R. (2006). *Nasilje preko Interneta (cyberbullying)*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
- Guan, S.S.A. i Subrahmanyam, K. (2009). Youth Internet use: risks and opportunities. *Current Opinion in Psychiatry*, 22(4),351-356.
- Ivarsson, T., Broberg, A.G., Arvidsson, T. i Gillberg, C. (2005). Bullying in adolescence: psychiatric problems in victims and bullies as measured by the Youth Self Report (YSR) and the Depression Self-Rating Scale (DSRS). *Nordic Journal of Psychiatry*, 59, 365-373.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Rantanen, P. i Rimpela, A. (2000). Bullying at school-an indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23, 661-674.
- Kiš, M. (2002). *Englesko- hrvatski i hrvatsko- engleski informatički rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Krmek, M., Buljan-Flander, G. i Hrpka, H. (2007). Nasilje među vršnjacima Internetom. U: V. Kolesarić (ur.), *Psihologija i nasilje u suvremenom društvu-zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja*(str. 125-132). Osijek: Sveučilište u Osijeku, Filozofski fakultet.
- Kušić, S. (2010). Online društvene mreže i društveno umrežavanje kod učenika osnovne škole: Facebook generacije. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 56(24), 103-125.
- Laniado, N. i Pietra, G. (2005). *Naše dijete, videoigre, Internet i televizija: Što učiniti ako ga hipnotiziraju?* Rijeka: Studio TiM.
- Pažur-Vojvodić, I. (2010). Kemija na Facebooku. *Kemija u industriji*, 59(2), 80-82.

Stanić, I. (2007a). Mobitel i mladi- uporaba i zlouporaba- bežično nasilje. *Narodni zdravstveni list*, 17-18, 563-565.

Stanić, I. (2007b). Pedofilija na internetu- zločin prema djeci. *Školski vjesnik- časopis za pedagoška i školska pitanja*, 56(4), 573-586.

Šimunović, D. (2008). Nasilje preko računala. *Zdrav život: obiteljski časopis o zdravlju*, 59.

<http://www.hrbritelefon.hr/hr/stranica/90/bez-naslova>, pristupljeno 12.11.2010.

<http://unicef.tportal.hr/110568/Elektronicko-nasilje-prijeti-sve-vecem-broju-djece.html>, pristupljeno 2.3.2011.

## **PRILOZI**

### *Prilog 1. Pitanja korištena u intervjuu*

1. Imaš li računalo i gdje je smješteno u tvome domu? Ako ga nemaš, gdje se služiš računalom?
2. Koliko se sati svaki dan koristiš računalom?
3. Neka djeca kažu da na internetu postoji chat, forum, blog, Facebook. Jesi li nekada vidio nešto od toga? Imaš li ti nešto svoje od toga otvoreno?
4. Neka djeca kažu da su dobivala uvredljive i ružne poruke na internetu. Znaš li ti da je neko dijete vrijeđalo drugo dijete preko interneta? Opiši.
5. Je li se nekada dogodilo da te netko uvrijedio na internetu zbog čega si bio ljut pa si mu odgovorio? Kako si mu odgovorio?
6. Neka djeca mi kažu da su vidjela nepristojne sadržaje na internetu i to im se nije svidjelo. Jesi li ti što nepristojno vidio ili dobio? Opiši. Znaš li od koga si dobio?
7. Imaš li mobitel? Koliko se svaki dan koristiš mobitelom?
8. Neka djeca dobivaju ružne poruke ili pozive na mobitel i to ih može povrijediti. Jesi li ti nekada dobio takvo nešto? Opiši.
9. Znaš li da je neko dijete vrijeđalo drugo dijete preko mobitela? Opiši.
10. Jesi li se nekome potužio ako si dobio neku nepristojnu poruku ili sadržaj na mobitelu ili Internetu? Kome? Što je ta osoba rekla?
11. Dobivaš li češće nepristojne sadržaje koji te mogu uvrijediti na mobitelu ili na internetu?
12. Ima li još nešto što mi želiš reći o uporabi mobitela i interneta?

### **THE EXPOSURE OF OLDER SCHOOL-AGE CHILDREN TO CYBERBULLYING**

Summary: A result of the global expansion of civilization is the development of technology and information communications. The use of computers and mobile phones in our everyday lives is growing. Fast development of technology affects the early education of children using them. Besides the advantages that the virtual world offers, there are some disadvantages that users are exposed to. One negative side of modern technology usage is the violence which everybody can be exposed to, especially sensitive children. Cyberbullying is a new form of this violence. The results of this research should help in understanding this phenomenon.

The research topic was selected due to its relevance for children's development. The research goal was to examine the exposure of primary school 4<sup>th</sup> grade pupils to cyberbullying. The aim was to examine if primary school 4<sup>th</sup> grade pupils use modern technologies, which forms of Internet communication they use and if they were exposed to cyberbullying through the Internet or mobile phone. Research was conducted in a primary school and 27 4<sup>th</sup> grade pupils composed the sample for this research. We used a semistructured interview to examine modern technologies usage and related experiences of children. Results, qualitatively analyzed, confirm the assumption that pupils are exposed to cyberbullying.

Keywords: blog, chat, cyberbullying, forum, Internet

### **AUSGESETZTHEIT DER KINDER IM ÄLTEREN SCHULALTER DEM CYBERBULLYING**

Zusammenfassung: Eine Folge der globalen Entwicklung der Zivilisation ist die Entwicklung der Technologie sowie der Informationskommunikation. Die Verwendung von Computern und Handys im Alltag nimmt ständig zu. Die rasche technologische Entwicklung beeinflusst auch die frühe Kompetenz der Kinder bei der Nutzung dieser Technologien. Außer den Vorteilen, die die virtuelle Welt bietet, gibt es auch Nachteile, denen die Nutzer ausgesetzt sind. Einen Nachteil beim Gebrauch moderner Technologien stellt die Gewalt dar, der jeder ausgesetzt sein kann, doch eine besonders anfällige Gruppe sind Kinder. Cyberbullying ist eine neuere Art von Gewalt und aus diesem Grund werden die Ergebnisse unserer Untersuchung zum besseren Verständnis des Phänomens beitragen.

Das Thema der Untersuchung wurde gewählt, weil es für die Kindesentwicklung sehr bedeutend ist. Das Ziel der Untersuchung war zu erforschen, in welchem Maße Grundschüler, genauer Viertklässler, dem Cyberbullying ausgesetzt sind. Die Aufgabe war also festzustellen, ob Viertklässler moderne Technologien benutzen, welche Form von Kommunikation sie im Internet praktizieren und ob sie dem Cyberbullying per Internet oder Handy ausgesetzt gewesen sind. Die Untersuchung wurde in einer Grundschule durchgeführt an einer Stichprobe von 27 Schülern der 4. Klasse. Mit Hilfe des halbstrukturierten Interviews haben wir den Gebrauch moderner Technologien erfragt, sowie die damit verbundenen Erfahrungen der Kinder. Die mittels der qualitativen Inhaltsanalyse ausgewerteten Ergebnisse bestätigen die Hypothese, dass Schüler dem Cyberbullying ausgesetzt sind.

Schlüsselbegriffe: Blog, Chat, Forum, Internet, Cyberbullying

